

МАТЕМАТИКА БОЮНЧА ӨЗ АЛДЫНЧА ИШТЕРДИ УЮШТУРУУДАГЫ КЫЙЫНЧЫЛЫКТАР

СЕЙТАЛИЕВА Э.С.

Азыркы профессионалдык мектептин бирден-бир маанилүү маселелеринин бири болуп келечектеги адистерде адистик компетенцияларды калыптандыруу. Коом адисти даярдоо деңгээлине бийик талаптарды коёт, анын ичинен өз алдынча чечим кабыл алуусу, коюлган талапка жараша маалыматтын көлөмүн тандоо жана ал менен иштөө билгичтиктерине ж.б. Өз алдынчалык каалагандай адистик ишмердүүлүктө пайдалануучу универсалдуу компетенция.

Көптөгөн жылдар бою адистик окутуунун сапатын көтөрүү көйгөйү педагогикалык илимдин жана практиканын көңүлүнүн борборунда. Өзүнүн актуалдуулугун ал азыр да жоготкон жок. Билим берүү стандартында ар бир адис фундаменталдык билимдерге, өзүнүн адистигиндеги билгичтиктерге жана ишмердүүлүк билгичтиктерине, жаңы кырдаалдарды чечүүгө зарыл болгон чыгармачылык жана изилдөөчүлүк ишмердүүлүгүнө, социалдык баалоо ишмердүүлүк тажырыйбасына ээ болушу керек. Билим берүүнүн акыркы эки түзүүчүсү так гана студенттердин өз алдынча иш процессинде калыптанат.

Студенттердин өз алдынча иши аудиториялык иш менен бирге эле окуу процессинин бир формасы катары каралат. Анын ишке ашырылышын окутуучу пландаштыруусу жана көзөмөлдөөсү зарыл.

Студенттердин өз алдынча иши дисциплинаны өздөштүрүүгө гана арналбастан, жоопкерчиликти өзүнө ала алуу, өз алдынча көйгөйдү чече алуу, конструктивдүү чечимди кабыл алуу, кризистик кырдаалдан чыгып кете алуу ж.б. жөндөмдүүлүктөргө да ээ кылат.

Жаңы билим берүү парадигмасына ылайык бардык кесипкөй фундаменталдык билимдерге, өзүнүн профилине жараша билимдерге жана билгичтиктерге ээ болуусу, жаңы көйгөйлөрдү чыгармачыл жана изилдөөчүлүк ишмердүүлүк менен чече алуусу, социалдык-баалоо ишмердүүлүгүнө ээ болуусу керек. Билим берүүнүн акыркы эки түзүүчүсү студенттердин өз алдынча иш процессинде калыптанат. Өз алдынча иш бардык окуу жумуштарынын маселелерин жыйынтыктайт.

Анын формалары ар түрдүү үй тапшырмаларынын ар кандай типтери болот. Өз алдынча иштин негизин алынган билимдердин комплекси болгон илимий-теориялык курс түзөт. Тапшырмаларды бөлүштүргөндө студенттерге аларды аткаруу боюнча инструкциялар, методикалык көрсөтмөлөр, керектелүүчү адабияттардын тизмеси берилет.

Өз алдынча иш төмөнкүлөргө түрткү берет:

- билимдеринин терендешине жана кеңейишине;
- таанып билүү ишмердүүлүгүнө кызыгууну калыптандырууга;
- таанып билүү процессинин үйрөнүүдө таанып билүү жөндөмдүүлүктөрүнүн өнүгүшүнө.

Дал ошол үчүн адистерди даярдоонун эффективдүүлүгүн жогорулатуунун башкы резерви катары өз алдынча ишти алабыз [2, с. 126].

Азыркы коомдун адистерди даярдоого коюлган жаңы талаптары баарынан мурда башталгыч класстардын мугалимдерине да тиешелүү деп эсептейбиз. Болочок башталгыч класстын мугалими мектептин фундаментин түзгөн башталгыч класстарда сабак берет, келечектеги адистерге баштапкы билимди берет. Анын ичинен башталгыч класстарда математика сабагы баланын логикалык ой жүгүртүүсүн, само билгичтиктерин, ой жүгүртүү ишмердүүлүгүн калыптандырат. Келечектеги башталгыч класстын мугалими жетиштүү түрдөгү математикалык даярдыгы жок азыркы коомдун талабына жооп бере албайт деп санайбыз.

Ошондуктан математиканы окутууда профессионалдык маанилүү билим, билгичтик жана көндүмдөрдү өнүктүрө турган багыттарын кароо зарыл.

Башталгыч класстардын мугалимдерин даярдоодо «Башталгыч математиканын теориялык негиздери» дисциплинасы окутулат. Күндүзгү окуу бөлүмүндө окуу планы боюнча дисциплинага бардыгы 456 саат, анын ичинен 50%ы аудиториялык (228 саат), 50%ы өз алдынча ишке (228 саат) бөлүнгөн.

«Башталгыч математиканын теориялык негиздери» курсун окутууда өз алдынча иш төмөнкү жумуштарды камтыйт:

- лекциялардын конспектилерин менен иштөө;
- практикалык сабактарга даярдануу;
- курстун негизги бөлүктөрү боюнча текшерүү иштерди аткаруу;
- негизги жана кошумча адабияттарды изилдөө.

Лекциялык жана практикалык сабактарда берилген тапшырмалар төмөнкүдөй удаалаштык менен берилиши керек:

- а) баштапкы этаптарда түшүнүктөрдү, закондорду, алардын арасындагы байланыштарды өздөштүрүүчү тапшырмалар жана суроолор сунушталат;
- б) андан кийин окутулуп жаткан темаларга тиешелүү ар кандай көз караштарды салыштырууга багытталган тапшырмалар берилет;
- в) аягында студенттерге окутулуп жаткан теманы түшүнүүгө, каралып жаткан суроого өзүнүн көз карашын иштеп чыгууга жардам берген тапшырмалар каралат.

Студенттердин окуу ишмердүүлүгүн активдештирүүгө карата ар бир студенттин тапшырмасы уламдан-улам байытылып, интеграцияланып турат.

Лекцияларга жана семинардык сабактарга карата жалпыланган тапшырмалардын төмөнкүдөй үч тепкичин бөлүп алдык:

- 1) окутуучу студенттердин окуу ишмердүүлүгүнүн жыйынтыктарын талкуулайт жана тапшырмаларды аткаруу тартибин карайт;
- 2) студенттердин окуу ишмердүүлүгүнүн жыйынтыгын кээ бир студенттер талкуулайт, бирок акыркы тыянакты окутуучу чыгарат;
- 3) тапшырмаларды студенттер өз алдынча иштешет, окутуучуга кыйналган учурда гана кайрылышат.

Ушунун негизинде лекциялардагы студенттердин өз алдынча ишинин үч деңгээли аныкталган.

Биринчи деңгээли – репродуктивдүү-изденүүчү. Лектор тема боюнча тапшырмалардын негиздерин түшүнүүнү талап кылган көйгөйлүү маселелерди чечет. Студенттер алгачкы теориялык ой жүгүртүү тажрыйбаларына ээ болушат.

Экинчи деңгээл – үстүртөн изденүүчү. Студенттер математиканын маанилүү теориялык суроолорунун маңызын терең түшүнүүгө түрткү берүүчү көйгөйлүү окуп-таанып билүү маселелерин чечишет.

Үчүнчү деңгээл – изденүүчү. Чечилбеген көйгөйлөрдү көрүүгө мүмкүндүк берген таанып билүү маселелеринин тобун өз алдынча чыгарышат.

Өз алдынча иштер дидактикалык милдети боюнча окутуучу жана текшерүүчү болуп бөлүнүшөт. Окутуучу иштер студенттердин билимдерди өздөштүрүүсүнө жана аларды колдонуу билгичтиктерин иштеп чыгууга багытталып, өз алдынча ишмердүүлүгүн уюштурууга арналган. Ушуга байланыштуу, окутуучу өз алдынча иштер өз учурунда билимдерди калыптандыруучу жана билгичтиктерди калыптандыруучу иштерге бөлүнүшөт.

Студенттердин даярдыгынын деңгээлине жараша:

- үлгү боюнча өз алдынча иштер;
- реконструктивдүү-вариативдүү иштер;
- үстүртөн изденүүчү (эвристикалык иштер);
- изилдөөчүлүк (чыгармачыл) өз алдынча иштер болуп бөлүнүшөт.

Үлгү боюнча өз алдынча иштерде студенттер өз иштерин окутуучу сунуштаган үлгү жана алгоритм боюнча гана жасашат. Мындай иштер студенттер кабыл алган маалыматтарды

бышыктоодо чоң роль ойношот жана кийинки өз алдынчалыкты талап кылынган жогорку деңгээлдеги тапшырмаларга өтүүсүнө шарт түзүшөт. Мисалы, «Тексттүү маселелер» бөлүмү төмөнкү теориялык маалыматты камтыйт:

- кыймылга карата маселелер;
- жумушка карата маселелер;
- аянт, периметрди табууга карата маселелер;
- процентти табууга карата маселелер.

Материал аныкталган план боюнча берилет:

- 1) маселенин мазмунун анализдөө;
- 2) маселени чыгаруу жолдорун издөө;
- 3) маселени чыгаруу;
- 4) чыгарылышын текшерүү.

Студенттердин өз алдынча ишин оптималдаштырууда аталган курсту окуу максатында окутуучуларда азыркы илимий-негизделген деңгээлде окуу процессин уюштурууга, студенттердин математикалык даярдыгынын сапатын көтөрүүгө окуу-методикалык комплекс зарыл.

Мындай окуу-методикалык комплекс: 1) лекциялардын конспектилерин; 2) типтүү маселелерди чыгарууга карата методикалык көрсөтмөлөрдү; 3) өз алдынча иштегенге маселелерди; 4) текшерүү иштердин варианттарын; 5) өзүн-өзү текшерүүгө суроолорду камтыйт.

Коомдогу жашоо ишмердүүлүгүнүн бардык тармактарындагы болуп жаткан өзгөрүүлөр жогорку мектепти модернизациялоо процессине маанилүүлүктү берет. Жогорку билим берүүнүн максаты, маселелери жана функциясы өзгөрүү менен анын структурасы жана мазмуну жаңырат. Жогорку билим берүүнүн максаты – коомдун, мамлекеттин жана инсандын сапаттуу жогорку билим берүүнү алуу, ар бир адамга окутуунун мөөнөтүн, формасын жана мазмунун тандап алуу кызыкчылыгын канааттандыруу болуп саналат.

Студенттердин өз алдынча ишин уюштуруудагы эң негизги кемчилик аны өткөрүү формасы жана түрлөрүнүн турпатташуулугу. Көпчүлүк учурда студенттердин өз алдынча иши салттуу түрдө өткөрүлөт: реферат, курстук иштер, квалификациялык иш, ал эми тандалган студенттерге студенттик конференцияларга доклад даярдоо. Ошондуктан азыркы окуу процессин уюштурууда (окуу убактысынын 50%ы өз алдынча ишке берилет), студенттердин өз алдынча ишинин мазмунун жана методдорун жакшыртуу маселелери актуалдуу болуп саналууда.

Билим берүү системасын модернизациялоодо студенттердин өз алдынча иши көп баскычтуу жогорку билим берүүнүн негизин түзүүдө. Мурдагы учурда студент өз алдынча иштерге кошумча роль берип келсе, азыркы учурда студенттердин өз алдынча иши лекция, практикалык жана лабораториялык иштер сыяктуу окуу сабактарынын түрлөрү менен бир деңгээлде коюлган, б.а. алар бирдей мааниге ээ болгон окуу процессинин компоненттери. Азыркы шартта өз алдынча иш – студенттин ЖОЖдо билим алуу процессинде сөзсүз изилдөөчүлүк мүнөзгө ээ болгон негизги ишмердүүлүгүнүн түрү. Жогорку профессионалдык билим берүүнүн мамлекеттик стандартындагы «Педагогика» багытындагы «Башталгыч билим берүү» профилинин атайын циклында болочок башталгыч класстын мугалими изилдөөчүлүк процесстеринде аналитикалык, уюштуруучулук ишмердүүлүктү ишке ашырууну билүүсү керек. Жогорку мектепте билим берүүнү жакшыртуу көпчүлүк учурда окуу процессинде студенттердин өз алдынчалыгын өнүктүрүүгө түрткү берүүчү, алардын чыгармачыл потенциалын максималдуу түрдө ишке ашыра алуучу жаңы, инсанга багытталган технологияларды киргизүү менен аныкталат.

Окутууда инсанга багытталган ыкманы пайдалануу менен педагогдун позициясы өзгөрүүгө учурайт. Окутуучунун ролу мурункудай эле маанилүү болот, бирок анын негизги функциялары өзгөрөт: ал баштапкы маанилүү информациянын булагы болбой, студенттердин таанып билүү ишмердигин уюштурат, консультация берет жана ар түрдүү өз алдынча иштерге анын ичинен изилдөөчүлүк жана чыгармачыл ишмердүүлүккө багыттап, студенттердин аудиториялык өз алдынча ишине системалуу түрдө көзөмөл жүргүзөт.

Студенттердин өз алдынча ишинин эффективдүүлүгү анын окутуучу тарабынан уюштурулушу жана көзөмөлдөнүшүнөн көз каранды. Студенттердин өз алдынча ишинин максаты – методикалык жактан туура, минималдуу убакытты коротуу менен теориялык материалды өздөштүрүү үчүн жана окуу дисциплиналары боюнча аныкталган маселелердин классын чыгаруу билгичтиктерине ээ болот. Текшерүү формалары конкреттүү окуу дисциплинасынан, анын мазмунунан, аны окутуу сааттарынын көлөмүнөн, студенттердин өз алдынча иштеринин түрлөрүнөн, окутуучунун тажрыйбасынан ж.б. көз каранды болот.

Андыктан, жогорку профессионалдык билим берүүнүн мамлекеттик стандартын ишке ашырууда ЖОЖдордогу студенттердин өз алдынча ишинин ролу көтөрүлмөйүн профессионалдык маселелерди өз алдынча жана чыгармачыл чечүүгө даяр компетенттүү, жоопкерчиликтүү адистерди даярдоо мүмкүн эмес экендиги эске алынат.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Аверин А.Н. Выполнение самостоятельных работ как условие становления профессионала. Материалы международной научно-практической конференции: «Самостоятельная работа студентов: теоретические и прикладные аспекты». – Ижевск: Ижевский полиграфический комбинат, 2004.
2. Гарунов М.Г., Пидкасистый П.И. Самостоятельная работа студентов. – М.: Знание, 1978.
3. Листенгартен В.С. Самостоятельная деятельность студентов: пособие для преподавателей. – Воронеж, 1996.
4. Пидкасистый П.И. Самостоятельная деятельность учащихся.-М.: Педагогика.- 1972.